

Vargyas Márta

KIMERÍTHETETLEN VOLUMENEK

Rátekintés Gáspárik Attila *A színház kiterjedése* című könyvére¹

Biztos vagyok benne, hogy nem kell bemutatnom Gáspárik Attilát. „Tudjuk, ki ő!” Az általa kutatott témák, leírt kérdések és vélemények, az egybevágó és ellentmondásos felvetések, a néha kirobbanó, máskor szégyenlősen visszafogott felismerések, a szakemberré válás élethosszig tartó útján tobzódó ego megismerése érdekében és e könyv több-rétegű hasznának a feltérképezése céljából elengedhetetlen kicsit felelevenítenünk Gáspárik Attila múltját és jelenét.

Abban az évben kezdte az egyetemet, amikor megszülettem. A szerző tehát a 80-as években tanulta a színművészetet Lohinszky Loránd osztályában, aki akkor még nem volt nagyon idős ahhoz, hogy ne találja a helyét az új színházi stílusok közt, ráadásul erős kapocs volt a múlt „mesterei”, a XX. század szorongató történelmi háttéré és a diákok között. Gáspárik Attilát a közönség nagy része szerette színészként – én sajnos nem láttam játszani –, szerepeinek repertoárja arról árulkodik, hogy elismert karakterszínész lehetett.

Úgy tűnik, hogy mindent vállalt és mindenek az ellenkezőjét is, és ez kétségkívül a színházi szakma számára elengedhetetlen munkái és közönségszeretetről, továbbá az elismerés utáni hatalmas vágyáról árulkodik. Bár gyakran jogos vagy jogtalan ítéleteink keresztü-

zébe helyezük az ilyen típusú embereket, de előbb-utóbb világossá kell tennünk, hogy az okos keretek között működtetett (!) becsvágy elengedhetetlen egy színházi szakember számára, főleg a ma minket körülvevő környezetben. Röviden, a fentiek folytán nevezhetjük ma a Marosvásárhelyen élő Gáspárik Attilát színházi és filmszínésznek, tanárnak, volt rektor-nak, aki nagyban hozzájárult új színházművészeti szakok indításához, médiaszakembernek, projektmenedzsernek, vezérigazgató-nak. Ez a könyv pedig arról árulkodik, hogy egy kereső, nemcsak tanítani és egyeduralkodni, hanem folyamatosan tanulni vágyó emberrel van dolgunk.

A szerző jelen esetben kevert műfajú könyv – tanulmányok, esszék, interjúk, kérdésfelvetések és véleménynyilvánítások – felvillan-tója. Többnyire a múlt helyzetein, képein és dokumentumain keresztül értekezik a jelen helyzeteinek megoldhatóságáról. Párhuzamai jogosak és helytállóak. A múlt megismerése, felismerései és jó helyre raktározása elengedhetetlen a szakmánk jelene és építkezése számára.

Gáspárik Attila az oktathatóság kérdésére, a rendezők, a rendezőnevelés és a színésznevelés opcióira és esendőségeire, küldetésünk és identitásunk esélyeire, a kritika és a kritikus szemlélet fontosságára, hiányára és ennek okaira, a színház helyzetére és lehetőségeire mutat rá történelmi, politikai és társadalmi

¹ Gáspárik Attila: *A színház kiterjedése*. (Sorozatszerkesztő Szávai Géza.) Pont Kiadó, Budapest, 2016.

okoktól függően és függetlenül, majd rákérdez a csoportos és egyéni felelősségünkre is.

Mindez egy sokszínű repertoárt sejtet, a könyvet olvasva mégis kénytelenek vagyunk arra a megállapításra jutni, hogy a szerző bár mélységekben is keresi a megoldásokat, mégsem bontja ki mélyrehatóan észrevételeit. Kérdéseit és véleményét nyitva hagyja, mintegy továbbkereső üzemmódba helyezi.

A könyv szerkezete egyszerű: főcímek (fejezetcímek?), alcímek, függelék. A főcímek és alcímek alatt olvashatunk a témák kutathatóságáról és eredményeiről, a szerző kérdésfelvetéseiről, véleményéről, párhuzamairól és a mindig kiemelt helynek örvendő rövid összefoglalóiról. Ezek a „röviden” vagy „összegzés” névvel illetett részek néha összezavarnak, mert azt az érzést kelthetik, hogy a szöveg írója más irányba kutatott és más kérdéseket tartott személy szerint fontosabbnak, mint a későbbi, kissé felületesebb, gyakran az előzőektől távolságot tartó összefoglalása.

Ilyen esetekben érzékelem leginkább, hogy a szerző inkább a potenciális néző felé, és nem a szakma felé domborítja írásait. Bár szakmai szemmel védekezésnek tűnik, hogy a kiadó a könyv előszavában túlhangsúlyozza a közérthető nyelvezetet, mégis a kiadvány egyik erénye, hogy valóban bárki számára érthető és elérhető minőségben kommunikál a színház tágas világáról. Nagyon kevés könyv szól a színházba járó közönségnek, ebben maximálisan egyetérték Gáspárik Attilával.

A könyv szerzője nem keveset foglalkozott Kovács György személyével a közelmúltban.² Tisztelete kicseng minden szavából, ennek ellenére nagy igyekezettel próbálja felfedezni a színész- és pedagógusóriás munkásságát illető pró és kontra érveket. A Kovácsról szóló szöveg gyakran emlegeti a mai „Mesterek” hiányát az egyetemeken és egyáltalán a szakmában, miközben finom tudatossággal illúziót is rombol a múlt nagy mesterei kapcsán, felfedezve emberi mivoltukat, gyarlóságukat. Igyekszik kiemelni az eltanulhatót, és nem elrejtteni a vitathatót. Saját példáján keresztül

hívja fel a figyelmet arra, hogy nem az egyéni hősök korát éljük, így diákként mit érdemes tennünk saját érdekünkben. Mindezt teszi Kovács György életútján és az őt körülvevő társadalmi, politikai és szakmai háttérrel szembeállítva, Kovács *Súgó nélkül* című szövegét felhasználva. Meg is fogalmaz néhány fontos észrevételt. Aki csak ezt a szövegét olvassa, annak olybá tűnhet, mintha Gáspárik Attila keresett volna egy hozzá hasonlóan szerteágazó szakmai elfoglaltságokkal rendelkező elismert „Mestert”, és megpróbálná felfejteni annak titkait, miközben önmagát keresi a különböző szerepkörökben.

Sokszor kérdez rá, hogy vajon hogyan definiálható egy színházi szakember nagyszerűsége? Hogyan forrasztható össze a mai egyetemi törvénykezés miatt egyre inkább szétváló elmélet és gyakorlat a színház-pedagógiában? Rákérdez a zsidóságra, a megcsappanó közönségre, a színészek helyére a celebvilágban, a társulatok külső és belső furkálódásaira, és arra is, hogy a sikerek ellenére miért még mindig a „határon túli” az első jelző az értékítéletben Magyarországon? Bár egyik kérdése sem költői kérdés, értelemszerűen nincs mindenre válasza.

„*A hangot kirepíteni*” (45–68.) főcímű – fejezetcímű – szövege tulajdonképpen egy kis magyar színháztörténet, a színház korszakokon átvonuló szerepeiről szól és idomulásáról adott rendszerekhez, körülményekhez. Saját célkitűzéseire mértén Gáspárik kiemeli a színház mint intézmény fejlődő és változó feladatköreit, a színházigazgatás és adminisztráció lehetőségeit és az utánpótlásképzés rögzös útját, az egyetemalapítás jelentőségét, a bábszínházi szakma mellőzöttségét, valamint mindezek hozadékát városaink és kultúránk számára.

A könyv következő szövege, *A „konkrét elintéznivaló”* (69–80.) főcímmel ellátott interjú ma már színháztörténeti jelentőséggel bír, hiszen Gáspárik Attila az azóta már sajnos elhunyt Taub Jánossal (1927–2010, Kossuthdíjas rendező, színházigazgató, színészpedagógus) beszélget rendezésről, felkészülésről, komoly és komolytalan oktatásról, és nem csak. Szépen kirajzolódik a beszélgetésből

² Kovács György 100. Szerkesztette: Gáspárik Attila. UArt Press, Marosvásárhely, 2010.

a sokat tapasztalt Taub jelleme, kendőzetlen véleménye a színház tudományossá tételéről, szakmáról és szakmabeliekről, kísérleti és közösségi előadásokról, a minket körülvevő ostobaságról, az alkotói ködösítésről és a színész feladatáról.

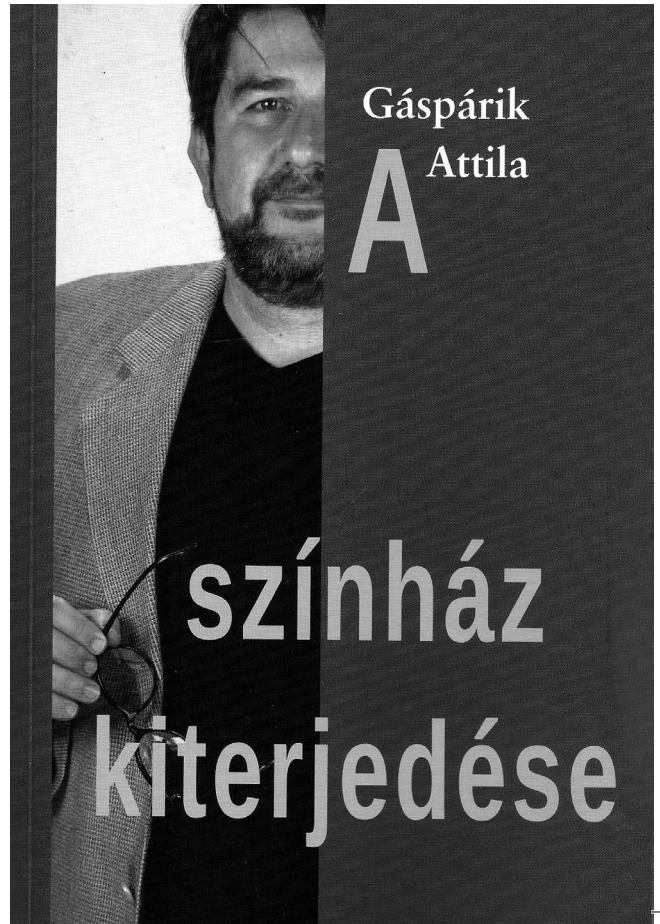
A *Színház és irodalom* (81–88.) főcímű textus értelemszerűen a színház és az irodalom összetett és bonyolult viszonyát vizsgálja történelmi korszakokon át egészen napjainkig – kiegészítve Gáspárik Attila saját véleményével, ahogy erre az *Ahogy én látom* alcím is utal.

A mai magyar színikritika helyzetével foglalkozó rész, a *Perbe kívánok szállni...* (89–94.) a szerző állítása szerint a létező közhelyeket, a napi sajtógyakorlat tunyaságait és/vagy hozzá nem értését veszi célba. Ebben a részben többnyire állításokat fogalmaz meg a színikritikáról: „megtűrt műfaj”, „nincs benne pénz”, „olvasóközönséget nem vonz”, „semmi kockázat”, a cechet a színház fizeti, mert a médiának nem éri meg, „langyos szimbiózis”, „kicsi a tér, és belterjes”, „a színházi lapok párszáz példányban várják a végső kivézetetést”. Abban az esetben, ha lenne megfelelő médiahátter, hogy ne kelljen a színházaknak az általuk megjelentetett brosúrákon keresztül az „önfényezés” útjára lépniük, a következők az elvárásai: a kritikus ne reprezentációt lásson, hanem előadást, ne reflexiót írjon, hanem kritikát, vagyis legyen közérthető, írása legyen önálló véleményalkotás és ne öncélú szellemeskedés, mellébeszélés vagy műveltségfitogtatás. „Talán valamilyen párbeszéddel kellene kezdeni, de nem színházak által fizetett vitavezető részvételével. Hanem semleges helyen, semleges körülmények között. És ez ma kivitelezhetetlen, határon innen, határon túl.” (94.)

A téma szorongató volta miatt is érzékeltesre sikerült *Besúgókkal, besúgók nélkül* (95–108.) című zárószöveg a múlt rendszer színházi alkotókkal és művekkel kapcsolatos titkosszolgálati aktáinak egy részét hivatott feltárni és véleményezni, melyekről nemhogy törvényes ítéletek nem születtek, de még csak a közvélemény sem ítélkezett. Érdekfeszítő leírás nyomán ismerhetjük meg a titkosszolgálatok módszereit, a spiclik világát, részleteket a követési jegyzőkönyvekből és néhány besúgó

nevét, akiket még ma is ismerünk és elismerünk. Álljon itt például a Rusz Péter fedőnevű ügynök, akit mi a kolozsvári Szócs István íróként ismerünk, aki ma is a Magyar Művészeti Akadémia tagja, és akinek jelentéseiből kiderül, hogy előszeretettel és finom ráérzéssel, válogatott szavakkal árulta be „művészbarátait”. A titkosszolgálat megoldásként többnyire a pszichológiai befolyásolás elvét alkalmazta. Például a Kolozsvár és Marosvásárhely ellentét felülről irányított feltüzelése ma már bizonyítható. „ALY-n keresztül tápláljuk az irodalmi széthúzást (aminek politikai vonzata is van)... A cél a táborok növelése és egymás kölcsönös leleplezése a legmagasabb fórumokig. ... A feladat megoldásának határideje: 2, 3 és 4 – 1978. XII. 1-ig.” Aly-t is ismerjük, bár nem derül ki, hogy tudott-e a befolyásolásról vagy sem. „Netán ma is vannak »háttér emberek«, akik igyekeznek fenntartani a konfrontációt?” (108.) – kérdezi végül Gáspárik Attila.

A könyvben megjelenő képek részben illusztrációk, részben a korabeli sajtóanyagok vagy dokumentumok másolatai. Ezek egyiké-

hez sem találunk hivatkozást, ahogy a megnevezett könyvek és szövegek nagyobb részéhez sem. Talán némelyeknek fölöslegesnek is tűnhet, de sokan szívesen kutatunk tovább vagy mélyülünk el egyes felvetett témákban. Az *Akik súgnak nekünk* (9–44.) főcímű szöveg végén ugyan találunk felsorolt felhasznált irodalmat, de pont a szöveg alapjául szolgáló *Súgó nélkül* című Kovács György-írás leelőhelyére még csak utalás sincs. Ezzel párhuzamosan van, ahol már idézet után megjelenik az utalás, van, ahol csak a szöveg végén, és úgy tűnik, van, ahol feleslegesnek számít. A különálló szövegeket, ha már egy könyvbe kerültek, akkor érdemes lett volna egységesíteni minden szempontból.

Gondolok itt például az első hosszabb szöveg végén feltüntetett dátumra, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy megértsem, mikor és milyen milióban születtek Gáspárk Attila gondolatai és felvetései. A további szövegek egyikének végén sem találunk dátumot, még a Taub-interjú után sem, csupán a *Függelék*-ben megjelenő Parászka Miklóssal készített interjúnál.

Összezavar, hogy a szerző mit, mikor és miért ír teljes nagybetűkkel, dőltbetűsít vagy emel ki feketével, mert nincs egységesítve, és különböző szövegekben különbözőképpen jelenik meg, noha én elvileg ugyanazon szerző ugyanazon könyvét olvasom. Ezt alapvetően szerkesztői mulasztásnak tartom, az ő dolga a szerző figyelmét felhívni erre, sőt bizonyos esetekben megtenni helyette az egységesítést vagy legalábbis összehangolni a szövegek külalakját és információit. Nem világos számomra, hogy miért pont a Parászka Miklóssal készült beszélgetés és a Gáspárkival készült interjúrészlet került a *Függelék*be (109–129.), mert olvasmányosak és értékes információkat is tartalmaznak, nem csak az előző szövegeket táplálják.

A könyvet mindenkinek és bárkinek ajánlom, azzal együtt is, hogy nyilvánvalóan nem mond sok újat a már egyetemem végzett szakmabelieknek. De helyenként elfelejtettnek vélt és fontos tényekre hívja fel a figyelmünket, új információkkal lát el bennünket a múlttól és a

múlt jelennel való kapcsolatáról, majd összegez és véleményez.

A könyvet a szakmában főleg diákok és pedagógusok számára ajánlom, mert az előzőekben már felsoroltakon túl megtanít az ismert tényeken keresztül vezető saját véleményformálásra. A szakmán belüli helyünk és gondolataink rendszerezésére és felépítésére. Véleményem és saját tapasztalataim szerint a színházművészetet tanuló diákok nagy részét átnevelik, megnevelik, de csak ritkán vezetik rá, hogyan kell önállóan színházban gondolkodni. Nem színháztudományban, hanem alkotásban! Elvesznek a stílusok, izmusok, tézisek közt, miközben keresik az újat, a nagyszerűt, de sok esetben sosem találják meg magukban az alkotót.